

ФУНКЦІЙНО-СИНТАКСИЧНІ ПАРАМЕТРИ РЕМАРКОВИХ НАДФРАЗНИХ ЄДНОСТЕЙ В ДРАМАТИЧНОМУ ТЕКСТІ БУКОВИНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

FUNCTIONAL SYNTAX PARAMETERS OF REMARK SUPERPHRASES UNITS IN THE DRAMATIC TEXT OF BUKOVYNIAN WRITERS

Струк І.М.,

orcid.org/0000-0002-9883-8818

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри сучасної української мови

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

У статті на матеріалі драматичного тексту буковинських письменників (Ю. Федьковича, С. Воробкевича, С. Яричевського) проаналізовано функційні особливості та синтаксичний статус ремаркових надфразних єдностей. З'ясовано, що ремаркова надфразна єдність будується за принципом малого дозування інформації, тобто для повідомлення драматург підбирає невелику кількість речень, які групуються навколо часових і просторових характеристик. Стислість та лаконічність зумовлюють використання у складі ремаркових надфразних єдностей непоширених двоскладних та односкладних речень з дієсловами у формі дійсного способу теперішнього часу, а також неповних, еліптичних речень із переважанням іменних структур.

Описано типи ремаркових конструкцій за інтродуктивними ремарками, що інформують про місце і час подій, знайомлять з персонажами, подають їхню характеристику, вказують на те, чим вони зайняті на початку театральної дії. Особливістю таких ремарок є автономність, вони не прив'язані до мовлення персонажів, що й зумовлює специфіку їхньої структури та функціонування в драматичному тексті.

Ремаркові надфразні єдності розглянуто через категорію зв'язності драматичного тексту, яка передбачає міжкодовий зв'язок між реплікою і ремаркою, що сприяє розумінню діалогічних партій персонажів. Зв'язність тексту зреалізована поєднанням компонентів, які формують речення, поєднанням речень у межах надфразної єдності і поєднанням надфразних єдностей у тексті.

В авторських ремарках драматурги подають найважливішу інформацію про дійових осіб, уникаючи тих подробиць, які можна передати через діалог героїв. Ремарки сприяють розвитку тем тексту, формуванню інформаційного масиву й забезпечують інтеграцію всіх текстових рівнів для створення цілого. Системний аналіз ремаркових надфразних єдностей дозволив виявити етноспецифічні та індивідуальні маркери мовостилі буковинських письменників.

Ключові слова: драматичний текст, репліка, ремарка, інтродуктивні ремарки, ремаркові надфразні єдності.

The functional features and syntactic status of remark superphrase units are analyzed in the article on the material of the dramatic text of Bukovynian writers (Yu. Fedkovych, S. Vorobkevych, S. Yarychevsky). It has been found out that remark superphrase unity is based on the principle of small dosage of information, i.e. the playwright selects a small number of sentences for the message, which are grouped around temporal and spatial characteristics. Conciseness and pithiness determine the use of uncomplicated two-syllable and one-syllable sentences with verbs in the form of the present tense, as well as incomplete, elliptical sentences with a predominance of noun structures.

The types of remark constructions on introductory remarks are described and inform us about the place and time of events, acquainting with the characters, giving their characteristics, indicating what they are doing at the beginning of the theatrical action. The peculiarity of such remarks is autonomy, they are not tied to the speech of the characters which determines the specifics of their structure and functioning in the dramatic text.

Remark superphrase units are considered through the category of coherence of the dramatic text, which provides an intercode connection between the remark and the replica, which contributes to the understanding of the dialogic parts of the characters. The coherence of the text is realized by the combination of components that form the sentence, the combination of sentences within the superphrase unity and the combination of superphrase unity in the text.

In the author's remarks, playwrights provide the most important information about the characters, avoiding the details that can be conveyed through the dialogue of the characters. They contribute to the development of text themes, the formation of an information array and ensure the integration of all text levels to create a whole. Systematic analysis of remark superphrase units allowed to reveal ethnospecific and individual markers of Bukovynian writers' style of speech.

Key words: dramatic text, remark, replica, introductory remarks, remark superphrase units.

Постановка проблеми. Драматичний текст (далі ДТ) – складна семіотична одиниця, поліфонію якої формують авторське мовлення та мовлення персонажів. На відміну від художнього тексту, структурною одиницею якого є надфразна єдність, ДТ має дві конструктивні одиниці – *ремарку* та *репліку*. Обов'язковою ознакою драматичного

тексту є ремарка, яка супроводжує репліки персонажів, пояснює їхню тональність і дозволяє з'ясувати правильність переданих ними мовленнєвих стимулів. «містить стислу характеристику обставин дії, зовнішності та поведінки дійових осіб» [14, с. 500]. Ремарка функціонально значуща, вона описує не тільки внутрішні почуття, антураж, але

й стає змістовною, спрямованою на поглиблення ідеї твору, ремарка пов'язана не тільки із виставою, а й потребує від актора визначеної жестикуляції, динамізму, заглиблення в психологію персонажів.

У драматургії створена система ремарок, які організовують твір на всіх рівнях. До функцій ремарок належать опис і мотивація характерів, зображення внутрішнього світу героїв (ремарка може стати ліричним внутрішнім монологом, фіксацією таємних думок героя). Вона виступає як елемент сюжету і нових композиційних складників (введення хору, речитативу, епіграфа, ліричних відступів). Ремарка, вступаючи у взаємодію з репліками діалогів, стає одним із засобів типізації мови письменника та персонажів твору, «своєрідним посередником у комунікативному акті між героєм (суб'єктом мовлення, адресантом) і читачем (суб'єктом сприймання, адресатом)» [2, с. 260].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання про синтаксичну природу ремарок як текстових одиниць ДТ цікавило мовознавців лише принагідно. Активізувалося це питання у зв'язку з дослідженням тексту як цілісної одиниці мовлення і створенням окремого напрямку лінгвістичних досліджень – лінгвістики тексту. В. Комарова розглядає становлення так званих «обставинних ремарок» у лінгвістичному аспекті і зміну їх синтаксичної форми у історії розвитку драматичного жанру [7]. Прагматичні аспекти взаємодії репліки та ремарки в структурі п'єси описує І. Василенко [1]. Широка класифікація драматичних ремарок подана в статті «Типи і термінологія ремарок», яку опублікував у 1986 р. Б. Шварцкопф в співавторстві з А. Пеньковським [9]. Структурно-семантичні і прагматичні особливості ремарок в ДТ описує Л. Солощук на матеріалі англійської мови, виділяючи найбільш характерні моделі структурної організації авторських ремарок у драмі [15]. Н. Гуйванюк та Г. Лучак звертаючи увагу на поняття «комунікативної структури тексту», виділили на матеріалі драматичних творів І. Карпенка-Карого у структурі тексту так звані «ремаркові надфразні єдності», проаналізували їх з боку структури та семантики, функціонально-стилістичного призначення [3]. Також велику увагу Г. Лучак звертає на структурні ознаки ремарок, досліджуючи тексти драматичних творів С. Яричевського [8]. І. Струк розглядає інтродуктивні ремарки як важливий організаційний елемент драматичного тексту С. Воробкевича [16]. Дещо особливий погляд на ремарки, їх синтаксичний статус має Г. Золотова, яка розглядає їх серед так званих «вільних синтаксем». Такі вільні синтаксеми є неподільними

семантико-граматичними утвореннями, що в готовому вигляді беруть участь у побудові будь-якого речення тексту і стають його невід'ємною конструктивною частиною [5]. А. Загнітко розглядає «вільні синтаксеми» серед типів речень, що перебувають на межі між повним та неповним реченнями [4, с. 309]. «Вільні синтаксеми», на думку вченого, відрізняє від неповних речень те, що для них не властивими є головні члени, які так чи інакше можуть відновлюватися як самостійні, ізольовані одиниці. У такому вигляді найчастіше представлені заголовки, драматичні ремарки, експозиційні речення тексту.

За розміщенням у ДТ розрізняють *інтродуктивні* та *супровідні* ремарки. *Інтродуктивні* ремарки відкривають сцену, готують глядача (читача) до сприймання подій. *Супровідні* ремарки проникають у діалоги чи супроводжують репліки дійових осіб, сприяють просуванню сценічного розвитку дій [3, с. 257].

Розвиток інтродуктивних ремарок бере свій початок ще з давніх часів. У грецькій і римській трагедіях ремарок не було. Необхідну інформацію про місце і час дії, про вчинки героїв і їх душевний стан вмщувала в себе сама побудова античної драми. Така інформація містилась також у піснях хору [16, с. 315–316]. Елементи епічної розповіді, які входили до реплік героїв, на певному етапі історичного розвитку драматургії як жанру вступили в протиріччя із його специфікою, з метою максимально підвищити виразність діалогу, надати твору більшої напруженості. У зв'язку з цим виникла потреба виділення у ДТ елементів опису, відділених від діалогу. Так з'являються перші інтродуктивні ремарки перед початком окремої дії чи всієї п'єси, між діями чи всередині них. Уже в п'єсах доби класицизму авторські замітки були виділені в особливий текст, який не міг звучати зі сцени. З розвитком драми на шляху до реалізму інтродуктивні ремарки із коротких заміток у деяких випадках перетворюються в опис, який становить складне синтаксичне ціле. Створення нового змісту потребувало і нової форми. Змінюється «внутрішній» вигляд ремарки, її синтаксична будова: в ролі експозиційного речення до першої дії виступає номінативне, а далі – конструкції неповних двоскладних речень [7, с. 41]. Інтродуктивні ремарки пройшли складний шлях розвитку: від простих коротких заміток до більш складних синтаксичних конструкцій.

Постановка завдання. Метою нашої розвідки є аналіз функційних та синтаксичних параметрів інтродуктивних ремарок-надфразних єдностей, що

відтворюють різноманітні властивості навколишньої дійсності, поєднуючи номінативну, характеризувальну, інформаційну та театральну функції. Матеріалом для дослідження послуговували тексти буковинських письменників (Ю. Федьковича, С. Яричевського, С. Воробкевича).

Інтродуктивні ремарки розглядаємо через категорію зв'язності ДТ. Вони сприяють розвитку тем тексту, формуванню інформаційного масиву й забезпечують інтеграцію всіх текстових рівнів для створення цілого. Комунікативний аспект зв'язності актуальний у сучасній лінгвістиці тексту. М. Маєнова визначає зв'язність як «ознаку тексту, завдяки якій він сприймається адресатом. Зв'язність забезпечує подвійну операцію інтерактивності автора та читача: автор утворює комунікативну структуру, апелюючи до пам'яті читача, мисленнєвого процесу запам'ятовування текстової інформації, переводячи інтегровані семантизовані системи на вищий кодовий рівень (Н. Амосова, М. Жинкін, О. Леонтєв)» [13, с. 501]. Зв'язність тексту зреалізована поєднанням компонентів, які формують речення, поєднанням речень у межах надфразної єдності і поєднанням надфразних єдностей у тексті.

Питання про так звані надфразні єдності активно розробляється в мовознавстві з другої половини ХХ століття. Однак закономірності змістової і формальної організації надфразних єдностей, як і комунікативна структура тексту в цілому, вивчені ще недостатньо. Групу синтаксично організованих речень, що створюють картину, в якій ми осмислюємо окремо її частини або такі, які виражають складну думку, що розкладається на ряд окремих думок, М. Поспелов називав *складним синтаксичним цілим* [12, с. 167]. Г. Золотова визначає надфразні єдності як ланцюг речень, об'єднаних спільністю значення, певними синтаксичними та інтонаційними зв'язками, які утворюють незалежно від контексту смислову єдність [6, с. 113]. Отже, *надфразна єдність* – це поєднання речень, об'єднаних спільною темою й змістом, які становлять інтонаційну та структурну завершеність. Такі поєднання речень у межах надфразної єдності притаманні і для ДТ.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На нашу думку, надфразні єдності повинні досліджуватися в комплексі: 1) з боку їх формальної будови; 2) з погляду лексичних і граматичних засобів зв'язку речень в єдине синтаксичне ціле; 3) з погляду виконання ними комунікативної настанови (повідомлення, розповіді, опису, розмірковування тощо).

У препозиції більшості ремаркових надфразних єдностей номінативні речення. Вони повідомляють про особу, навколо якої відбувається дія, або яка присутня на сцені до початку розвитку подій, пор.: *Зося. Входять Параска і Одарка, цілують Зосю у руку* (17, с. 526); *Іван з Олексиним топором з одного, Джимірь з другого боку, убігають на подрю. – За ними гуцули у зброї и з лушницями* (10, с. 238). Проте в ремарках наступне речення в надфразній єдності може не називати дію, а лише вказувати на осіб, які були присутні на сцені до певного моменту і перебувають тут у цей час: *Кілька старостів. Ті, що перше.* (11, с. 292).

Характерним для такого типу імплікатур є поєднання в їх структурі специфічних буковинських темпоральних прислівників *зараз* і *вітак*, які є протилежні за значенням, хоча означають (за Ю. Федьковичем) часовий локалізатор «згодом»: *Марко и Андрушко, зараз вітак Семен и Лунгул* (11, с. 59); *Ті, що перше. Зараз вітак Зух* (11, с. 173);

Часто на початку ремаркових надфразних єдностей вжито вказівні займенники з підсилювальною часткою *ж*. Такі речення вказують на групу осіб – присутніх на сцені до приходу інших, про яких повідомляють наступні речення: *Ті ж. Входить Гаврило* (17, с. 505); *Ті ж. Входить Гаврило і Чорнило* (17, с. 520).

Незалежно від того, чи номінативні речення називають осіб, чи лише вказують на них у початковій частині ремарки, такі надфразні єдності можуть складатися із синтаксичних конструкцій, які містять і характеристику персонажів, що виходять на сцену. До структури таких речень залучено узгоджені та неузгоджені поширювачі означального типу, напівпредикативні звороти, однорідні члени речення, пор.: *Ті ж. На сцену виходять Петро і Одарка, убрана як мандаторка* (17, с. 532); *УДОВА (вибігає з хати, розхристана; в одній руці коцюба, в другій віник, під лівою пахою маглівниця)* (10, с. 17).

На початку надфразних єдностей міститься конкретизація місця дії, інформація про обстановку в певний момент на сцені: *Перед корчмою. Парубки, дівчата, старші жінки. Цигани-музики* (17, с. 458); *У однім гуцульскім селі у галицких Карпатах и на Черногорі. – Пора: Перша половина 18 століття* (10, с. 171). Проте типовим засобом для відтворення місця дії у надфразних єдностях є початкові номінативні речення: *Село Мамайівці на Буковині. – Річ ведет-ця на гостинці, перед Марфиною хатою* (10, с. 3).

Одночасно часові і локальні характеристики відображають ремаркові побудови, що містять двоскладні та односкладні речення: *Кирманиця при-*

стань на проті Сокілського. – На право – скосом до театру – капличка з образами матери божєї и святого отца николая. – На ліво ватрище з кужбов. – Біля него каміне до сіданя. По обох боках пристани гуці всілякого дерева. За пристанев Черемуш, за ним татарський потік, від него на право Сокілський, на ліво гора. – *Напідвечер* (11, с. 54).

Надфразні єдності, зреалізовані так званими інтер'єрними ремарками, поєднують речення різноманітної структури: *Кавалірська комната Ярослава. Шибя у вікні заткана старим циліндром. Стіл чотиригранний, без одної ноги, опертий о стіну ліву, два крісла, два тапчани, один з лівої, другий з правої в заступстві ліжок, софа з правої, на котрій трохи постелі, на столі фляшка, під столом самовар. Двері просто* (18, с. 233). Емоційний характер таких конструкцій підсилюють дієприслівникові звороти: *Комната Добровольського. З правого боку ліжка, на ньому пан Добровольський лежить хорий, охачуючи часто, коло ліжка два крісла. Двері просто (на тлі), з лівого боку в куті вглиб другі* (18, с. 259).

Особливу увагу письменники звертають на розміщення меблевого гарнітура (*стіл, крісла, скриня, ліжка, софа, тапчан*), використовуючи при цьому відповідні прислівникові та прийменниково-відмінкові конструкції з локальним значенням (*направо, наліво, по лівім боці, з правого боку, спереду, посеред, просто (на тлі), вглиб, в затиллі, в куті, у дому та ін.*). У більшості імплікатур перше речення є номінативним, комунікативна функція якого полягає у вказівці на місце дії, а наступні речення детально характеризують його. У таких конструкціях іноді подано й часові характеристики дії, зреалізовані односкладними номінативними реченнями: *Розвалини одного монастиря або замку при гостинци. – Ватрак находит ся у однім побічнім закамарку, але так, що лиш блиск огню відбиваєсь и цілу подрю освічає. – С переду, на право и на ліво великі скрині на ногах, котрі также яко столи служя. – По при скрині стільці, крісла. – На праві скрини великий егепецкий папірус и усіякий знахарский наряд, а на ліві скрини зерькало и усіякі дівочі оздобы. – Ніч* (10, с. 313).

Проте для позначення місця дії іноді використовуються менш об'ємні односкладні безособові речення, яким передують номінативна синтаксична конструкція, що подає перелік осіб, між якими буде відбуватися дія: *Побережник, легіні, дівчата, цигани-музики, наряд та ін. Діється в однім гірськім селі на Буковині* (17, с. 390). Дієслово *діється* і є тим присудком, який найчастіше опускається, утворюючи еліптичну структуру: *Перед корчмою* (17, с. 458); *В млині Токарчука* (17, с. 443).

Початкові компоненти ремарок цього типу містять описи природи, а прикінцеві – час дії. Пейзажні елементи можуть передаватися різноманітними образними лексичними засобами – зменшено-пестливими формами, оцінними прикметниками: *Поперечистий плаї на Краснім-ділу. – У затилю камяні східці, на них камяний постамент, а на постаменті прекрасний мальований хрест, місцями прострілений. – На окола хреста кілька яворів. Під яворми дикі рожі. – Ранок – воздух рожевий, трохи мглистий* (11, с. 25). Кінцевий компонент таких структур може також відображати чуттєве сприйняття: *Гостинець, при гостинцеві Марфина хатка на подвірю, при воротах густиї корч. – За сценою чути скрипку* (10, с. 4).

У ДТ нерідко перелік осіб як різновид ремарок-описів поєднується у структурі надфразної єдності з описом дії, що відбувається на сцені. Зазвичай перші речення у структурі таких ремаркових побудов становлять складні безсполучникові комунікати зі значенням переліку, наступні ж описують дії персонажів: *Шинкар, Мордко, Семен, Власій, Микита, Марійка, дівчата і двірник. Музика грає, парубки гуляють гуцулки і співають по двоє* (17, с. 411).

Ремарки-описи дій часто становлять надфразні єдності, які розпочинаються односкладними інфінітивними реченнями зі значенням *чуттєвого сприймання*. У таких випадках перший компонент ремаркової єдності готує читача до того, що буде відбуватися на сцені, а останній, тобто дієслово *співають*, виступаючи предикатом процесу, повідомляє про цю дію. Напр.: *Чути здалека спів. Приходить Семен з двома легенями, всі три убрані як гуцули-стрільці. Співають* (17, с. 404). Ремарки, що містять інформацію про співи персонажів, реалізують різні типи речень. Напр.: *Чути Василю, як надворі співає. Павло відповідає їй співом. Коли вона входить у млин, співають обоє разом* (17, с. 447). У структурі ремарки наявне інфінітивне речення як частина складнопідрядної конструкції. Проте, за нашими спостереженнями, у таких структурах відсутня конкретизація пісенних творів та стиль їхнього виконання.

Варто звернути увагу на ремаркові надфразні єдності, що характеризують зовнішність дійових осіб, поєднуючи її з елементами розповіді про події, які мають відбуватися на сцені. Надфразні єдності такого типу відіграють важливу функцію у ДТ, оскільки підсилюють уявлення читача про окремих персонажів. Більшість таких ремарок є односкладними номінативними реченнями. Деякі з них ускладнені напівпредикативними зворотами та однорідними членами

речення. У ремарках письменники вказують на спорядження осіб, використовуючи прийменниково-відмінкові конструкції з + *О.в.* (з *пером*, з *паперами*, з *атраментом*, з *тарільчиком*, з *каганцем*, з *ножем*, з *лушницями*, з *бесажками*, з *паличками*): *Броніслав. Входить Чорнило з пером за вухом, з паперами під пахвою, на сурдуці при гудзику прив'язаний каламар з антраментом, трохи підхмелений* (17, с. 561). Опис персонажа ґрунтується на авторському сприйманні персонажа. Авторську модальність реалізують оцінні лексеми, експресивні синтаксичні конструкції, стилістичний прийом порівняння: *Дзвінка (божевільна и розхристана, кровавий ніж у руці, вибігає. Ніби то гуляючи на подрю)* (10, с. 395).

Фіксуємо цікаві ремаркові надфразні єдності, які не тільки вказують на осіб чи дають їм характеристику, а й повідомляють про умови, у яких вони діють, конкретизують час і місце їхнього перебування: *Ліс, лавки. Чорнило і Гаврило з двома кониками, в них вино й печеня. Вечір. Щораз більше темніє* (17, с. 527). Конструкція поєднує два номінативних речення, складне безсполучникове речення з еліпсисом двох присудків зі значенням буття та односкладне дієслівне речення. Авторське ставлення позначено удаваною байдужістю до місця, де відбуватимуться події. Більш чітко уявити час дії допомагає односкладне речення з обставинним поширювачем зі значенням міри: *Щораз більше темніє* (17, с. 527).

У ремаркових надфразних єдностях поєднано різноманітні способи передачі сценічного дійства: статичність, динамічність, опис, репрезентація та характеристика персонажів тощо: *Пропійна саля в замку. – Ніч. Уезде горит воскове світло. Одні служали унося великий стів з усіляками пропійними начинями, другі великі срібні блюда з винами..* (10, с. 151).

Окремо варто відзначити образність та авторський характер ремаркових надфразних єдностей. Хоча, на перший погляд, для ремаркових структур образні засоби не є типовими, проте ДТ є наскрізь модалізований авторським сприйняттям, яке письменник прагне передати читачеві (глядачеві). За допомогою цих засобів втілюються задуми автора, розпізнається його ставлення до героїв чи описуваних подій.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, синтаксис ремаркових надфразних єдностей надзвичайно своєрідний, структурна природа ремаркових конструкцій різноманітна, а самі ремарки є важливим складником ДТ. Функційний діапазон інтродуктивних ремарок широкий – вони виконують у структурі ДТ різноманітні функції: уточнювальну, інформативну, ущільнювальну, конкретизувальну, театральну. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в з'ясуванні комунікативного навантаження ремаркових надфразних єдностей, їх взаємодії з репліками персонажів у драматичному тексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Василенко И. Прагматические аспекты взаимодействия реплики и ремарки в технике пьесы. *Вестник Киевского университета. Романо-германская филология*. 1986. Вып. 20. С. 8–11.
2. Гуйванюк Н., Струк І. Ремарки-вставки у прозових творах О. Кобилянської. *Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія*: збірник наукових праць. Чернівці, 2011. Вип. 545–546. С. 260–266.
3. Гуйванюк Н., Лучак Г. Структура ремаркових надфразних єдностей (на матеріалі драм. творів І. Карпенка-Карого). *Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія*: збірник наукових праць. Чернівці, 2000. Вип. 83. С. 253–265.
4. Загнітко А. Теоретична грамати́ка української мови. Синтаксис: монографія. Донецьк, 2001. 662 с.
5. Золотова Г. Очерк функционального синтаксиса русского языка. Москва, 1973. 351 с.
6. Золотова Г. Роль ремы в организации и типологии текста. *Синтаксис текста*. Москва, 1979. С. 113–115.
7. Комарова В. Обстановочная ремарка (в драматургии). *Русская речь*. 1976. № 2. С. 39–45.
8. Лучак Г. Структурні ознаки ремарок у драматичних творах Сильвестра Яричевського. *Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія*: збірник наукових праць. Чернівці, 2001. Вип. 107. С. 122–132.
9. Пеньковский А., Шварцкопф Б. Типы и типология. *Культура речи на сцене и на экране*. Москва, 1986. С. 151–169.
10. Писаня Осипа Юрія Федьковича. Перше повне виданє. Т. III. Перша часть А. Драматичні твори. З передруків і автографів видав др. Олександр Колесса. Львів, 1906. 445 с.
11. Писаня Осипа Юрія Федьковича. Перше повне і критичне виданє. Т. III. Перша часть Б. Драматичні твори. З автографів видав др. Олександр Колесса. Львів, 1918. 625 с.
12. Поспелов Н. Сложное синтаксическое целое и основные особенности его структуры. *Доклады и сообщения Института русского языка АН СССР*. Москва ; Ленинград, 1948. Вып. 2. С. 67–81.
13. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. 716 с.

14. Словник української мови: в 11-ти т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ, 1970–1980. Т. VIII.
15. Солощук Л. Структурно-семантичні і прагматичні характеристики ремарок драматичного тексту: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови». Київ, 1990. 172 с.
16. Струк І. Інтродуктивні ремарки як організаційний елемент драматичного тексту (на матеріалі творів С. Воробкевича). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Слов'янська філологія*: збірник наукових праць. Чернівці, 2012. Вип. 585–586. С. 315–321.
17. Твори Ізидора Воробкевича. Львів, 1911. Т. 3: Драматичні твори. 421 с.
18. Яричевський С. Твори у 2-х т. Том 2. Бухарест, 1978. 503 с.

УДК 811.161.2'367.332'37

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.2.11>

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ НАПІВПРЕДИКАТИВНИХ АД'ЕКТИВНИХ КОМПОНЕНТІВ У ПРОСТОМУ УСКЛАДНЕНОМУ РЕЧЕННІ

STRUCTURAL-SEMANTIC TYPOLOGY SEMIPREDICATIVE ADJECTIVAL COMPONENTS IN THE SIMPLE SENTENCES COMPLICATED

Тесліцька Г.І.,

orcid.org/0000-0002-0705-228X

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри сучасної української мови

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

У статті комплексно досліджено явище синтаксичного ускладнення структури простого речення напівпредикативними ад'єктивними компонентами (традиційно – відокремленими прикметниковими і дієприкметниковими зворотами), що їм притаманна потенційна предикативність. Актуальність дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій до проблем семантичного синтаксису, спроби створення семантичної теорії речення з урахуванням центрального місця синтаксису в граматиці, асиметрії мовного знака, глибинних категорій речення. У цьому аспекті актуальним є аналіз простих речень, ускладнених напівпредикативними ад'єктивними компонентами (далі – НАК), зумовлений передовсім їхньою здатністю виокремлювати пріоритети особистості в акті комунікації, під час якої мовець структурує пропозиції як динамічні або статичні, реченнєвооформлені або згорнуті.

Напівпредикативність визначено як синтаксичну категорію простого (монопредикативного) ускладненого речення, що набула формальних ознак, зокрема: оформлення за певною граматичною схемою, центральну позицію в якій посідають дієприслівник, дієприкметник, прикметник чи іменник з апозитивною функцією; наявність інтонації відокремлення; синтаксична автономність і розчленованість. У цьому аспекті НАК потрактовано як актуалізовані через відокремлення одноклексемні або кількаслівні синтаксичні утворення, що постали внаслідок згортання простого елементарного речення в нереченнєву пропозицію, центральну позицію в якому посідає вторинна атрибутивна синтаксема у формі ад'єктива, яка граматично та семантично пов'язана з базовою частиною простого ускладненого речення (через категорії відносної темпоральності, відносної модальності та часткової персональності), оприявнює вторинні предикатно-атрибутивні відношення (інколи з адвербіальними відтінками часу, причини, мети, допусту, характеристизації тощо).

Ключові слова: просте ускладнене речення, напівпредикативний ад'єктивний компонент, семантика, синтагма-тика, валентнісні можливості ад'єктива.

The article focuses on the study of the phenomenon of syntactic complication of a simple sentence structure by semipredicative adjectival components (traditionally known as detached participle and verbal adverb phrases) with the inherent potential predicativeness. The scientific relevance of the investigation is predetermined by a general tendency of modern linguistic studies towards the problems of semantic syntax, and by the attempt to elaborate a semantic theory of a sentence with regard to the central place of syntax in grammar, asymmetry of a language sign, deep categories of sentence. Therefore, the analysis of simple sentences complicated by semipredicative adjectival components (SAC) is predefined foremost by their ability to distinguish priorities of a personality in his/her act of communication during which a speaker differentiates his/her propositions as dynamic or static, full-sentenced or shortened.

Semipredicateness is defined as a syntactic category of a simple (monopredicative) complicated sentence, that has acquired formal features, namely, its structuring according to a certain grammatical pattern, where the participle, the verbal adverb, the adjective or the noun with an appositive function take a central position; its intonation of detachment; its syntactic autonomy and dismemberment. In this respect, SAC is interpreted as embodied through detachment mono- or multi-lexeme syntactic formations appearing as a result of shortening of a simple elementary sentence into a non-sentence proposition. A central position in it is occupied by a secondary attributive syntaxeme represented by an adjective, that is grammatically and semantically related to a basic part of a simple complicated sentence and it illustrates secondary predicative-attributive relations (sometimes bearing adverbial features).

Key words: simple complicated sentence, semipredicative adjectival component, semantic, syntagmatic, combinability possibilities of the adjective.